

VÅRFISKE I RISÅN

*Här var jag ock var
dammvakt våren 1963!
En kväll i början av
juni var det så varmt
att dom stora flygmyrorna
svärmade, inom loppet
av en timme såg sjön ut
som en luden fårskinnspäls,
det var då säkert i miljarder
dom kom!
Alf Byström
Näset.*

Nedkastat med blyerts på en kartongbit, uppstucken på en av brädväggarna i flottarbarackens torkfarstu. Som en hälsning från mildare tider. Detta år myllrar det inte av svärmande myror över sjön. Det är fuktigt och gråkallt i luften, snölegor under granarna, trots att juni redan hunnit en god bit på väg. Björkarna har knappt orkat gå i löv, bara här och var i söderslutningarna hänger en dimma av spädgrönt över slyskogen.

Inte lika illa som det är då isarna inte gick förrän vid pingsttid (enligt en annan av noteringarna på väggen), men likafullt en sen och kall vår, väl värd en klagovisa. Inget av de år jag fiskat här uppe har våren varit lika sen, växtligheten så stillastående, förkrympt. Marken vattensjuk, sugande, småbäckarna svullna av smältvatten och regn.

Drypande av svett efter klättringen över de sista branterna mot sjöändan stiger vi in i baracken, låter packningarna rasa till golvet, sjunker ner vid bordet. Det är skumt och instängt härinne. Drivor av flugor i fönstersmygarna. Lager av damm på den lindrigt rena bordsskivan. Genom de igengrodda fönsterrutorna skymtar sjöändans blanka, nu nästan kavlugna yta. Molntäcket har börjat brytas upp, blek sol över åsryggarna österut, kala, där inte spridda bestånd av frötall reser ragg mot himlen. Ännu någon timma av vikande dagsljus, fiskeljus, också här nere i grytan under de stupande branterna, innan försommarmörkret kommer smygande, makar sig tillrätta över de vassa höjderna.

Vi går neråt de första forsarna, stannar till, röker, småpratar. En ensam strömstare kommer strykande över vattnet, girar tvärt in mot bergssidans tunga slagskugga, försvinner. Långsamt fortsätter vi nerströms, benen drömligt lätta nu, efter knäandet under de blytung packningarna. Stannar till igen, gör några strökast, låter linorna driva neråt bakvattnens svarta blänk. Ingen känning av fisk. Rådimmans slår upp som rök från forsackarna, kanar neråt lugnvattnen, siktas med mörker. Märkligt skimrande gråljus över träd och vatten. Strömstarens sträva busvisslingar, som då och då bryter genom det dova forsbruset. Allt står stilla nu. Det blir varken mörkare eller ljusare. För ett ögonblick tycks ljus och mörker vila fredligt sida vid sida.

Tidigare på kvällen, när bilen klättrat över Älvdalsåsarna och höjdryggarna mot Härjedalsgränsen, satt fart utför långbackarna mot Orrmosjön och Lillhärddal. Hannu får något tankfullt i blicken, gnuggar sig över hakan, nickar neråt samhället, en gles samling hus, klängande runt de mjuka kullarna på sjöns motsatta sida.

- Snart fyrtioårsjubileum, på ett par månader när, säger han, med en blick åt mitt håll. Det visste du inte, eller hur? Jag är så gott som född därnere. Kom dit när jag var nån månad gammal. Efter kriget. Dom plockade upp farsan i ett uppsamlingsläger, skickade honom hit, på skogsarbete. Vi hamnade i en hölada, bredvid prästgården, mitt i smällkalla vintern. Innan vår Herre förbarmade sig. Eller prästfrun snarare. Såg till att vi fick flytta in i en stuga på tomten. Ett rum och vedspis.

Långsamt rullar vi över åbron, åker en sväng inåt samhället. Hannu tänder en cigarett, trummar på ratten, kisar uppåt kåkarna. Inga människor. Bensinmacken och kiosken redan stängda för kvällen. Kaféet tillbommat. ”Sjukdom”, meddelar en skylt på dörren.

- Sen blåste vi ju vidare, så småningom, fortsätter han. Neråt Bergslagen. Lindfors, Nykroppa, Grythyttan. Som himlens fria fåglar. Eller arbetshästar, snarare. Dit där det fanns jobb.

Han kastar cigarettens, svänger av vid kyrkan.

- Och på den vägen är det. Fast nu bestämmer jag väl själv var jag vill hamna...

Vi slår in på den smala, tjälskottssvankiga vägen västerut, med lågfjällsformationernas mjuka linjer som ett riktmärke i fjärran.

Nästa morgon är himlen linblå, molnfri. Solen dryper ner över strandbrinkens rödlätta lövsly, som redan tycks vibrera av uppdämd växtkraft. En ljum vind fläktar över sjöändan, pressar sig ner genom det trånga pass där ån tar sin början, vattrar de översta lugnvattens mörka ytor.

När jag kommer upp har Hannu redan varit ute någon timme, hunnit med en vandring neråt ån. Nu kommer han i sakta mak klivande mellan moränblock och tallrakor, ett stilla småleende spelande över det breda, mörka ansiktet. Jag sträcker på mig, försöker få ryggkotorna att hjälpligt halka på plats, tar några steg ut på den tuviga gräsplätten framför baracken.

- Och hur blir det med fisken idag då?

- Fisk? Är det meningen att man ska behöva börja slita för födan redan? Jag som trodde att jag hade semester...

Han skakar på huvudet, kisar uppåt himlen.

-Tillbaka i selen alltså... Jaja, vi får väl göra ett försök. Se om takterna sitter i. Och om stjärnorna står rätt.

Smågnolande fortsätter han fram mot baracken.

- Frukosten då? Har du fått nåt liv i kökspersonalen än?

Vi följer den gamla flottarstigen nerströms, ännu tydligt skönjbar där den i mjuka slingor rinner fram genom blockmoränen. Här uppe håller den sig fortfarande på avstånd från ån, gör en vid båge österut för att komma undan strandkantens videsnår och stenhålor. Korsar en myrhals och några småäckar, drar sig uppåt bergssidan innan dalgången pressas samman, blir trängre, tvingar den att åter tassa ner mot vattnet. Under oss störtar sig ån framåt i långa stenfyllda forssträckor, varvade med plötsliga lugnvattenspartier, trögflytande, mörka, lockande.

Vattnet är högt, grumligt av regn. Snåren av strandvide fortfarande höstligt kala, svarta. Gulnade drivor av fjolårsvass i vattenlinjen. Vi fiskar med långspö, haspel och mask, tungt nerblyade linor för att få betet ner genom strömvattnet, under ytströmmarna, ner mot botten. Söker ut traditionella ståndställen: djuphålornas strömkanter, stenlåsens bakströmmar och lugnvattenfickor. Fiskar oss långsamt nerströms.

Solen står högt på den rensopade, glänsande himlen. Ljuset vitt och svidande. Moln av yrvaken mygg stiger i vinglande flykt från sankfläckarnas stillastående vatten, gör sina första trevande, närmast förlägna framstötter.

Framåt middagstid har vi nått det namnlösa fall som bildar en tröskel mellan åns övre och nedre lopp. Med en fallhöjd på drygt tjugo meter kastar sig vattenmassorna utför det tvärbranta klippstupet, splittras i två strömfåror, som i något hundratal meter störtar vidare parallellt, innan de åter löper samman, faller ut i en vidsträckt, naturligt djupvattenbassäng under nästan lodräta bergssidor.

Jag sjunker ner på knä intill en nerblåst torrfura, stryker svetten från ansiktet, ser neråt falltröskeln, där det framrusande vattnet slätas ut, liksom töjs och för ett ögonblick tycks stå helt stilla, innan det försvinner ut över kanten, splittras. Ur lugnvattenfickorna strax under mina fötter stiger en handfull nykläckta sländor mot ljuset, sprids för vinden ut över vattnet, följda av en svans ivrigt vakande småöring.

Hannu plöjer fram ur strandbuskagen, tar sig upp på stigen och kommer lunkande neråt, ger mig en frågande blick. Jag skakar på huvudet.

- Ingenting. Det är trögt. För tidigt på dan än, tänker jag. Och åt helvete för mycket vatten i ån...

Hannu skrattar.

- Var glad för vattnet du! Så slipper man bära med sig det. Det är nog med allt annat flytande man fått släpa på...

Han kastar en blick upp mot himlen, där några oroväckande mörka molntrasor seglat upp från sydväst.

- Det ser ut att komma nån skur snart igen, förresten. Åska kanske. Det börjar knaka i lederna. Om vi snabbar oss kanske det kan bli lite riktigt fiske, innan det brakar loss.

Han fortsätter ett par steg neråt stigen, stannar till igen, vänder sig om.

- Jo, förresten. Du kanske kan ta den här i ryggsäcken? Du hade ju gott om plats än, lät det som?

Han svänger fram plastpåsen som han hållit uppkörd i armhålan, plockar upp en bredbukig öring. Jag tar emot, lyfter den prövande. Gott och väl kilot tycks det, ännu bland och skinande.

- Har fiskbilen varit förbi?

Hannu skrockar, blinkar.

- Jag plockade upp den ur djuphålan strax här ovanför. Där du påstod att du aldrig fått ett liv. Drog slutsatsen att det som fanns där borde stå kvar. I väntan på en riktig fiskare.

Fortfarande belåtet skrockande börjar han gå igen, vidare ner mot fallet och djupvattenbassängen nedanför.

Senare. Tunga molnbankar har drivit in söderifrån. Spridda åskstötar vandrar mellan åsryggarna, ännu dova, avlägsna. Värmen är tung nu, luften vibrerande av elektricitet. Vinden har lag sig, men då och då jagar plötsliga körare nerför branterna, böjer tallslanorna kutryggiga, klöser sår i lugnvattnets sidenmatta yta.

Och med ens börjar öringen hugga, glupskt, urskillningslöst, som eggade av det förestående åskvädret, luftens elektricitet. Uppkrupen på en smal klipphylla några meter över vattnet gör jag kast efter kast ut över bassängens mörka yta, som nu formligen tycks koka av fisk. Landar några hyggliga matöringar, krokar en grövre fisk som låter sig drillas in till klippkanten, innan den gör ett ursinnigt kast och sliter sig, plöjer uppströms i vattenytan några meter, liksom triumferande, innan den vänder neråt och försvinner.

Hugg i så gott som varje kast nu. Det tycks inte längre spela någon roll var man placerar kasten, vilket djup man fiskar på. Överallt slår vakringar upp, splittrar den mörka vattenspegeln.

Hannu, som tagit sig ut på en stenrygg i kanten av strömfåran, har redan hunnit rada upp ett par fiskar i halvkilosklassen bredvid sig. Han har övergått till fluga, en smäcker streamer, men fiskar den på norrländskt vis, med långspö och nerblyad lina. Söker metodiskt av bassängens

överända, där forssträckans båda strömfåror löper samman. Just när de första regnbyarna sveper ner över bergssidorna ser jag honom resa spöet, göra ett kraftigt mothugg. Han väntar ett ögonblick, makar sig bredbent tillrätta på de hala stenarna, innan han börjar ta in lina. Han lyfter blicken åt mitt håll, nickar bekräftande, medan han vinklar spöet, försöker lirka fisken ur strömmen, mot bakvattnet intill bergväggen.

Långsamt tvingar han fisken närmare, pumpar med spöet, leder den inåt. Så hoppar öringen, sliter åt sig lina från den skrikande rullen och han tvingas släppa efter, låter den gå utåt igen. Han väntar ett ögonblick, låter den stå kvar i strömmen, innan han börjar om. Pumpar, tar in lina, pumpar igen. Leder fisken inåt, in vid sidan av den stenkil där han balanserar.

Den kommer fogligare nu, vänder sidan uppåt, gör några förledande lama slag med stjärten. Så, redan halvvägs lyft ur vattnet, vaknar den åter till liv, vänder tvärt, gör en rusning utåt, sliter av linan någon meter ovanför krokfästet, försvinner ut i strömmen.

Hannu stirrar ett ögonblick efter den, muttrar något mellan tänderna, innan han börjar ta in den slaka, blåsande linan. En stund står han kvar i regnet, nu vildsint piskande, nickar halvt uppskattande ut mot det svarta vattnet, böjer sig ner och rafsar åt sig fisk och redskap. Kommer klättrande uppåt.

- Den du. Han visste var han hörde hemma! skrattar han och stryker av sig den drypande hatten, medan han tränger sig in under den risgran där jag sökt skydd undan skyfallet.

*

Flottarbaracken ligger på en liten höjd, några meter över sjöytan, intill de övervuxna lämningarna av en gammal fäbodstuga. Den slogs upp någon gång i mitten av femtioalet, användes sedan regelbundet under säsongerna tills flottningen upphörde, här så sent som vid slutet av sextioalet. Numera utnyttjas den mest under älgjakten och av enstaka fiskare och bärplockare. Den står fortfarande öppen, olåst, förvånansvärt väl bibehållen, medan andra spår av flottningsepoken – dammbyggnaden, en gammal forsbåt nere bland strandvidet – snart gnagts sönder av röta, väder, vår- och höstflod.

Nästan rakt i norr breder sjön ut sig, gott och väl milslång. Åt söder, där ån faller ut, stupar terrängen brant. Som i en trång skåra söker sig vattnet fram mellan bergssidorna. Trots den breda vattenytan norrut känns det trångt härnere, i skuggan under de tvärbranta sluttningarna, särskilt i skymningen, när mörkret kommer kasande nerför branterna, medan ljuset ligger kvar över sjön och åsarna österut.

När jag först letade mig hit fanns ingen farbar väg runt sjön. Från den norra sjöändan fick man gå, följa den gamla fäbodstigen söderut, slingrande genom högvuxen granskog. Nu skär timmervägar rakt genom terrängen, på ömse sidor om sjön, storskogen är nästan helt borta.

Men kring sjöns södra spets står fortfarande ridåer av grovvuxen gran. Hyggesgatorna viker av, liksom skrämde av de stupande branterna, drar sig undan, försvinner västerut. Och ännu tycks vattnet hålla stånd mot de sura regnen, vårarnas syrachocker, när smältvattnet kommer forsande nerför de flådda höjderna. Det är fortfarande svårt att få tvåll att lödtra sig i det mjukt bruna, humusrika vattnet, som om berggrunden skulle innehålla någon okänd buffert av kalk.

Vi sitter inne i baracken. Smörstekt fisk, potatis, grovt bröd och öl på bordet. Skumt utanför nu. Låg, drivande himmel, regnets lätta tassande mot plåttaket, fräsandet från ränilarna som letat sig in genom den otäta fodringen kring skorstensröret, dryer neråt den brännheta plåten.

Hannu lutar sig bakåt, makar sig tillrätta mot väggen, kisar ut mot sjöns mattskimrande yta, svept i gråljus och regn. Hur länge har vi känt varann egentligen? En räcka av år, sedan början av sjuttioalet. Ungarna, nu på väg att rusa rakt in i tonåren, ännu knappt påtänkta. Träffats då och då, med ojämna mellanrum, oftast som nu, i samband med fiske.

- Känner du till några andra galningar som träffas ett par gånger per år, bara för att kasta sig i en bil, åka femtio mil och sen traska ett par ytterligare, berg upp och berg ner, innan det är dags att vända igen?

Hannu småskrattar.

- Tja, nån handfull lär det väl finnas. Hurså, trivs du inte? Här har du väl allt, sånär som på videon?

Han ruskar på sig, gäspar.

- För min del begär jag inte mer. Inte mycket i alla fall. Inte just nu. Det är ett slags frihet. En anings.

Han stirrartankfullt ut genom rutan.

- Farsgubben hade ett motto: ”Du ska aldrig göra det du absolut inte vill. Men du ska inte tro att du får gör vad fan du vill för den sakens skull!” Det ligger kanske något i det. Man får slita åt sig lite frihet där den finns. Nog för att kunna andas när man sitter i smeten igen. För tillbaks måste man ju, om man inte vill leva på fisk. Och drömmar.

Tredje dygnet bjuder på en karusell av väder. Från klarblå himmel under morgontimmarna, till plötsliga åskskurar, tätande molntäcke, strilande duggregn och blåst, innan himlen spricker upp igen och det hela börjar om.

Vi fiskar sporadiskt i åns övre del mellan skyfallen. Vattnet har börjat stiga igen, slickar sig allt högre upp längs de gamla stenlänsarna som här och var vallar in forsböjarna – ett annat minne från flottningsepoken.

Hannu suckar, skakar på huvudet, stirrar uppåt den blygrå himlen.

- Nu kan det väl ändå vara bra, muttrar han. Vad håller han däruppe på med egentligen? Laddar upp för en ny syndaflod?

Småsvärande vevar han in linan, böjer nacken bakåt, suger in luft i lungorna.

- Vi har fått nog! hojtar han. Hör du det? Är du nöjd nu? Vi ger oss!

Han böjer sig ner, plockar åt sig fiskeväskan.

- Men bara för tillfället, tillägger han i lägre ton, med en småslug blick åt mitt håll, medan vi börjar gå uppåt stigen.

En plötslig åskskräll tränger genom ljudet av regn och strömmande vatten. Hannu stannar till, ruskar fundersamt på huvudet.

- En snarstucken en, den där. Inget sinne för skämt...

Vi ägnar eftermiddagen åt att städa ur stugan. Bränner sopor. Hugger upp ved. Börjar plocka samman och ordna packningen. Syrliga dofter fläktar upp från myrmarken strax bakom stugan. Blänk från björkskogens nyutspruckna, regnvåta lövkvistar när solglimtar letar sig genom molntäcket. Forsbruset har ändrat röstläge igen, förebådar bättre väder. Ljusare nu, luftigare, nästan glättigt.

Mot kvällssidan har regnet drivit bort. Luften är ännu tung av väta, det stiger ånga från marken. Klockan är på väg mot nio innan vi ger oss ut igen. Ån ligger i skugga nu, under svartnade bergssidor. Enstaka källflöden sänder sina smala rökslingor upp mot den bleka skyn. Fisken hugger sparsamt, försiktigt. Snabba, nafsande ryck i linan, knappt förnimbara.

Strax nedanför den första långa forsstrykan går en grov fisk upp i vattenytan, vältrar sig ett ögonblick där, nästan vällustigt, innan den driver inåt gräskanten. Jag prövar några försiktiga kast, låter linan driva i strömmen, in i bakvattensuget, känner den för ett ögonblick strama till, men lyckas inte kroka fisken. Förflyttar mig i sakta mak nerströms, vispar ut linan igen, gång på gång. Försiktiga vak längs gräskanten, men inga hugg. Fisken går undan, håller sitt avstånd, cirklar runt, bökande i vattenytan. Så är den plötsligt borta, vattenspegeln ligger obruten, slocknad...

Dygnet är redan på väg att vända när jag stöter på Hannu, på huk i strandkanten, blickstill. Han ger mig en kort nick, pekar ut över strömfåran, mot den andra stranden, där en mörk spakvattenyta markerar djupare vatten.

- Den fläcken har jag stått och fiskat av så gott som hela kvällen nu.

Jag kisar ut mot vattnet.

- Och där ska det finnas fisk, menar du?

Han fnysir till, ger mig ett förnärligt ögonkast.

- Varför tror du annars att jag skulle stå här och harva? Står det inte fisk i den där gropen, då är många års dyrköpta erfarenheter noll och inte värda. Och det är dags att ägna sina talanger åt annat. Kasta varpa, förslagsvis...

Han drar åt sig spöet, går några meter uppströms. Som vanligt fiskar han envist vidare med långspö, nu åter med mask som bete, ett litet kopparblänke någon meter upp på linan. Kastar snett nerströms, låter linan driva, blänket gå till botten. Väntar ett ögonblick innan han lyfter spötoppen, får blänket att vandra vidare, studsande mot bottenstenarna, lyfter igen, dirigerar linan, tills han fått den dit han vill, just i skärningen mellan strömfåra och djupvatten. Väntar, fixerar linan med blicken, vevar långsamt in, börjar om igen.

Slutligen kör han ner spöändan i strandkanten, låter spöet stå där, linan drivande i strömmen, medan han tar ett steg bakåt, rätar på ryggen. Han gräver fram en cigarett, tänder den och gör sig beredd att sjunka ner i huksittande. Då fläktar plötsligt spöets toppända till, sugts ner mot vattnet. Han tappar cigaretten, tar ett hastigt steg framåt, sliter upp spöet, gör mothugg, väntar någon sekund, innan han börjar ta in lina.

Den här gången bryr han sig knappt om att drilla fisken, tvingar den istället bryskt tvärs över strömfåran, in mot gräskanten. Stiger ner i vattnet, griper tag om den breda stjärten, vräker fisken upp på land. Bedövar den med ett slag över nacken, innan han sticker den, lyfter upp den, kastar en blick åt mitt håll. En av Risås gamla. Grov, fullmatad, underkäken en fullt utbildad krok.

- Ja, vad säger vi? Två? Två och ett halvt? Tre?

Jag rycker på axlarna.

- Man kan ju väga den också...

Hannu skakar på huvudet.

- Dom brukar magra så hastigt då.

Det breda, fårade ansiktet spricker upp i ett hastigt grin. Han ger mig en stöt i bröstet.

- Ta det inte så hårt! Unna en gammal man en gnutta glädje på ålderns höst. Innan han tappar greppet, spöet faller ur hans skälvande händer!

- För all del. Vi kanske borde ge oss av, innan ålderskrämporna sätter in på allvar?

Förtjust skrockande låter Hannu fisken glida ner i ryggsäcken, rätar på sig.

- Visst. Du kanske vill bära, förresten? Ung och frisk, lös och ledig?

Lätta dimstråk över vattnet. Och hela tiden det entoniga, sövande väsljudet från de långa forsarna, då och då punkterat av dovare, ihålligare ljud från sten som slitit sig, vandrar neråt strömmen, studsande och skavande mot botten. Himlen blek och skinande. Starka dofter av myr och nyutsprucket löv.

Något av vemod och förfluten tid i luften. Flagnade, urblekta minnesbilder som singlar förbi. På hemväg från midsommarfiske, i några namnlösa, avlägsna tjärnar. Längs ändlösa, slingrande stigar, snubblande framåt halvt i dvala. Samma lukter. Samma ljus. Blekt, gråskimrande, som gammalt trä.

Det knäpper till i björkskogen något tiotal meter framför oss. Vi stannar upp: älgkon, vars spårstämplor vi sett varje morgon kring lugnvattnen strax nedanför stugan, kommer fram till vattnet. Stannar till, höjer huvudet, låter de lurlika öronen fläkta runt, vänder blicken åt vårt håll. Registrerande, likgiltigt, utan rädsla. Som om vi vore något ovidkommande,

betydseless, inget att ödsla uppmärksamhet på. Hon ger ifrån sig en kort fnysning, innan hon nästan graciöst glider ner i vattnet, vadar över, försvinner in i skogen på andra sidan. Lugna, drivande språng över strandkantens remsa av gungande blötmark, tills den grå pälsen suggs upp, utplånas av skogsdunklet.